

Реферат на тему: "Література за часів Радянського Союзу"

Тематично-літературні

Історія Радянського Союзу від часу його заснування у 1922 р. налічує кілька виразних етапів. Найбільших страждань його населенню завдала кривава доба сталінізму. Відомий німецький філософ Карл Ясперс, який сам переслідувався у нацистській Німеччині, аналізуючи альтернативу демократії і деспотизму у своїй книзі "Витоки історії і її мета", зазначав, що коли суспільство відкидає принципи політичної свободи, то це спричиняється до "панування мас, здійснюваного демагогами, які згодом стають деспотами, перетворюють усіх людей на рабів і наповнюють життя страхом. Це шлях, на якому зростаючий страх змушує деспотів весь час посилювати терор, тому що вони постійно відчують недовіру до людей, що їх оточують, а це, у свою чергу, примушує всіх жити в страху й недовірі, бо над кожною людиною нависає постійна загроза". Така характеристика досить точно змальовує психологічний портрет радянського суспільства 1920-х — першої половини 1950-х років, де жертвами системи впали мільйони людей і яке перманентно стрясалося від галасливих пропагандистських кампаній по боротьбі з черговими "ворогами народу".

Починаючи з жовтня 1917р., режим, що утвердився на території колишньої царської Росії, стало вдаватися до репресій щодо представників усіх соціальних верств і прошарків, але найбільших втрат зазнали селянство та інтелігенція.

Вороже ставлення до інтелігенції, спершу лише до старої, "буржуазної", а згодом і нової, яка сформувалася вже після повалення старої влади, було органічно притаманне сталінській партійно-державній машині на всіх етапах її існування. Ця упередженість, протиставлення інтелігенції іншим верствам населення пояснюється багатьма причинами. Першою серед них, на нашу думку, слід назвати провідну роль, що відіграє інтелігенція у розвитку духовної культури суспільства, адже від духовної культури чи не найбільше залежить формування особистості, її соціальних установок. Певній соціальній системі відповідає певний духовний світ, що впливає на свідомість людини через суспільну ідеологію, різні системи знань (наприклад, науки), мистецтво, суспільну психологію.

У Радянському Союзі, де Політбюро ЦК ВКП(б) чи ЦК КП(б)У своїми постановами визначало репертуар театрів, напрямки розвитку літератури ("соціалістичної за змістом, національної за формою"; за недодержання пропорцій і збочення у бік національного карали нещадно), а особисто Сталін вигадував назви до художніх кінофільмів і на підставі аналізу політичної кон'юнктури вирішував, кому саме дати чергову Сталінську премію в галузі літератури...

Отже, репресії проти інтелігенції мали подвійну мету — ізоляцію і подальше винищення дисидентів, а на їх прикладі — залякування усіх інших і залучення їх до

"виховання нової людини" згідно із пануючою доктриною (зрозуміло, у сукупності із інтенсивною ідеологічною обробкою і "свідомим самовихованням").

В Україні сталінські репресії відзначалися особливою в жорстокістю й мали певні особливості. На долі української інтелігенції трагічно позначилася сталінська національна політика. Будуючи тоталітарну державу, що пригноблювала усі народи країни, радянське керівництво свідомо завдавало удару, насамперед, по представниках національної інтелігенції як носіях національної самосвідомості. Розуміючи місце і роль України в СРСР, Сталін намагався вирвати з корінням саму можливість національно-визвольного руху в Україні. Цим пояснюється жорстокість, з якою винищувалися тут усі, хто виявляв ознаки (чи у кого їх могли запідозрити) національної свідомості. Тоталітарний геноцид національної інтелігенції дістав у зарубіжному українознавстві влучну назву — "розстріляне відродження".

Ці процеси в УСРР з симпатією сприймалися значною частиною галицької інтелігенції, хоча, звичайно, і в ті часи серед її представників не бракувало нещадних критиків радянської системи й комуністичної ідеології у будь-якій іпостасі — порівняно ліберальній чи — згодом — тоталітарній. Сприяли зацікавленню перебігом подій в УСРР також відверта криза українських урядів та політичних партій на еміграції, як рівночасно й політика уряду Польщі щодо своїх національних меншин, серед яких українці посідали чільне місце, з "забороною на професії" для українців, полонізацією Східної Галичини і т. ін.

Отже, за цих обставин, як тільки з'явилась така можливість, тисячі галичан приїхали в УСРР, щоби взяти безпосередню участь у розбудові економіки й культури республіки. Водночас розширювалися й зміцнювалися контакти між діячами науки і культури західноукраїнських земель та Радянської України.

Вихідці із "недержавної України" внаслідок самого свого походження, наявності родичів за кордоном, що мешкали на територіях, які належали тоді Польщі, Румунії, Чехо-Словаччині, були напрочуд зручним об'єктом для різноманітних інсинуацій про "шпигунів" і "зрадників", до яких залюбки вдавався сталінський режим та його намісники в Україні. Отже, уродженці західноукраїнських земель, що жили й працювали в УСРР, чи не найпершими серед представників національної Інтелігенції України потрапили у вир репресій.

Після приєднання західноукраїнських земель "перевиховання" місцевої інтелігенції зумовлювалось потребою якнайшвидшої інтеграції західноукраїнського суспільства в радянську систему. Це інтегрування відбувалося примусовими методами. Боротьбою проти збройних формувань УПА та підпілля ОУН сталінська адміністрація прикривала розправу з усіма, хто виступав проти її політики. Відома теорія про "загострення класової боротьби" тепер вже у західному регіоні республіки широко використовувалась як прикриття для розгортання репресій, розпалювання антагонізму між місцевими та приїжджими фахівцями та ін.

Зміна в національній політиці більшовицької партії відбулася на XII з'їзді РКП (б) (17-25 квітня 1923 р.), який проголосив курс на коренізацію, тобто закликав до

переведення на мову корінного населення кожної із республік СРСР роботи державного апарату, судочинства, культосвітніх та навчальних закладів. В Україні реформи почалися проголошенням ЦК КП(б)У у червні 1923 р. політики українізації. Важливим практичним кроком у цьому напрямку став декрет ВУЦВК і РНК УСРР "Про заходи забезпечення рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови" від 1 серпня 1923 р. (опублікований у "Вістях ВУЦВК" 28 серпня). Передбачалося протягом нетривалого часу здійснити дерусифікацію політичного й громадського життя, запровадити обов'язкове вживання української мови в установах, особливо тих, що обслуговували сільське населення республіки, українізувати судочинство, зміцнити позиції української школи "(початкової, середньої та вищої), науки, культури та ін.

Властиво, цьому не суперечили погляди й діячів культури, які належали до націонал-комуністичного табору.

Українізацію — як часткове здійснення національних прагнень — досить позитивно сприйняли на західноукраїнських землях та в еміграційному середовищі. Проаналізувавши у циклі статей новий курс в Україні, львівське "Діло" підсумовувало з обережним оптимізмом: "При таких матеріальних умовах, при обмеженості культурних сил, які будуть використані, при допомозі розвитку тільки української "революційної" культури результати теперішнього українського курсу можуть бути лише дуже обмежені... При всій цій ситуації годі особливо захоплюватись теперішньою половою українізації.

Але, коли не треба нею захоплюватись, то разом з тим не слід й забувати, що при всій обмеженості теперішніх українізаційних спроб, все ж вони мають певне позитивне значіння. Являються вони очевидним доказом тої елементарної сили, яку має наш національний рух, коли він примушує серйозно рахуватись з ним большевицький уряд... Знайдуть теперішні події свій відгук серед тих частин нашого народу, які знаходяться поза межами совітського кордону, збільшать там енергію й певність в тому, що здійснення наших національних Ідеалів наближається до реалізації хоч повільною, але певною й невпинною ходою. На берегах Дніпра кладуть підвалини того національно-державного будинку, який об'єднає в собі всі частини нашої роз'єднаної й розшматованої тепер землі.

Таким чином, із 1923 р. збільшується в'їзд закордонної української інтелігенції на територію УСРР. Окрім уродженців Наддніпрянщини, чимало було галичан, переважно молоді, що мала за плечима досвід першої світової та громадянської війни (у лавах австро-угорської чи Української галицької армії (УГА) й отримала вищу освіту в Німеччині, Австрії, Чехо-Словаччині або ж в українських високих школах у Львові.

Чимало представників української інтелігенції, які перебували в еміграції, почали повертатися на Батьківщину. Додаткові стимули для виїзду до Радянської України мали західноукраїнські інтелігенти, які в умовах польського колонізаційного режиму дуже часто не мали змоги дістати роботи за фахом. Тому з другої половини 1923 р. зростав приїзд до УСРР інженерно-технічних працівників, творчої інтелігенції, кваліфікованих робітників із західноукраїнських земель. Як справедливо зауважував І.Кошелівець:

"Якщо йдеться про приїжджих з Галичини... це були просто щирі українські патріоти, яким дорога була справа національної суверенності. Вони прибували на Україну, повіривши, що тут буде хай і комуністична, але українська держава.

Залучення західноукраїнської інтелігенції для обслуговування потреб індустріального й культурного будівництва в Радянській Україні відповідало інтересам партійно-державного керівництва УСРР. Це, з одного боку, підносило його авторитет, було вагомим аргументом для обґрунтування теорії, що Радянська Україна є "П'ємонт усього українського народу", а з іншого — залучення галицької інтелігенції у культурно-освітню сферу УСРР давало потужний імпульс втіленню у життя політики українізації, сприяло подоланню опору російської чи зросійщеної інтелігенції Наддніпрянщини. Паралельно це давало можливість послабити вплив українських закордонних політиків, внести незгоду в середовище національної еміграції.

У доповіді на X з'їзді КП(б)У в листопаді 1927 р. Л. И.Г.Каганович згадкою про Остапа й Андрія з "Тараса Бульби" Гоголя "передбачливо" натякав на можливість появи зрадника Андрія у лавах КПЗУ. Протягом 1928 р. він поглиблював "аргументацію" цієї тези і провів за допомогою свого московського патрона — Й. В. Сталіна — ряд відповідних рішень на рівні Виконкому Комінтерну. Таким чином, Л. М. Каганович кинув тінь підозри на минуле Компартії Західної України, яка начебто вийшла не з пролетарського, а з націоналістичного середовища, і започаткував концепцію про "перманентну зраду" керівництва КПЗУ. Ці політичні обвинувачення мали негативні наслідки не лише для активістів Компартії Західної України, які перебивали на терені УССР, але й для всього загалу західноукраїнської еміграції.

У 1927 р. в Західну Україну дійшли глухі звістки про таємні репресії щодо галичан в УСРР. Відомості щодо цього були одержані, зрозуміло, з приватного листування мешканців двох частин української землі, поділених кордоном. Коментуючи один із таких листів, редакція "Діла" зазначала; "З листа довідуємося, що переслідування звернені не тільки проти безпартійних уродженців Галичини, але й проти партійних, але не тих, що позасідали в Рад-наркомі та у виконкомах усяких центральних установ, а проти тих рядових чорних робітників, розкинутих по всій Україні, по найдальших її закутинах. Виходить, що всіх їх уважають там органи червоної політичної жандармерії небезпечними націоналістами... Не можуть вони ніяк стравити того, що галичани своєю працею та щирим національним почуттям з'єднали для себе... симпатії місцевого населення...

Політика сталінського керівництва СРСР щодо західноукраїнської інтелігенції, підвалини якої були закладені ще у вересні 1939 р., з повоєнний час залишилася фактично незмінною у своїх основних рисах. Для цієї політики характерними були політична недовіра до місцевої інтелігенції, систематичні кампанії щодо її ідеологічного "виховання", насаджування на всіх більш-менш відповідальних посадах надісланої зі східних районів України та з Росії номенклатури, моральні та фізичні репресії по відношенню до галицької інтелігенції. Саме радянська номенклатура виступала провідником русифікації регіону, спричинила розпалювання недовіри до

місцевої інтелігенції.

Репресивна політика щодо інтелігенції у 20-х — на початку 50-х років ХХ ст. була запрограмована самою природою сталінщини. Проникаючи у всі сфери суспільно-політичного життя і намагаючись підкорити його своїм інтересам, встановити за ним жорсткий контроль, тоталітарна система безжалісно придушувала щонайменші спроби інакомислення й опору (реального, потенційного чи вигаданого). Масові репресії — це не лише боротьба проти інакомислення, а й засіб загального залякування з метою унеможливити будь-які прояви невдоволення. Лише застосовуючи тотальний терор, можна було перетворити мільйони людей на слухняні "гвинтики" сталінської державної машини.

За сталінщини репресій зазнали всі соціальні верстви радянського суспільства. Проте кампанії проти інтелігенції (технічної, військової, наукової, творчої тощо) тривали практично безперервно, супроводжуючись незліченними жертвами й катастрофічним падінням інтелектуального потенціалу суспільства.

Становище української інтелігенції погіршувалося відомим ворожим ставленням Сталіна до українського народу, про що відверто сказав М.С.Хрущов у своєму виступі на ХХ з'їзді КПРС. Тому репресії проти діячів української науки й культури були особливо жорстокими, тривалими та систематичними, розпочавшись наприкінці 20-х років — набагато раніше, ніж на решті території СРСР. Серед перших жертв цих репресій були численні галицькі інтелігенти, які повірили в політику українізації й прибули до УСРР, щоб взяти участь у національно-культурному відродженні українського народу. Зрозуміло, що до такого кроку представників західноукраїнської інтелігенції спонукав не самий лише процес державного будівництва України (хай і під комуністичними гаслами), але й колоніальна політика польської адміністрації у Східній Галичині, що провадила систематичний наступ на українську науку і культуру на західноукраїнських теренах

14 березня 1923 р. рішенням Антанти було визнано законною анексію Східної Галичини Польщею. Таким чином, зникли останні сподівання на відродження у тій чи іншій формі ЗУНР. Майже водночас із цим рішенням партійно-державне керівництво УСРР від декларованої українізації переходить до практичного втілення у життя цієї політики. З другої половини 1923 р. стрімко зростає кількість західноукраїнських інтелігентів, які приїждять з-за кордону для праці в УСРР. Разом з тим чимала кількість уродженців західноукраїнських земель перебувала в Наддніпрянській Україні ще з часів першої світової та громадянської війни. Вихідці з "недержавної" України, що працювали па різноманітних посадах в УСРР, зокрема й освітянських, були важливою рушійною силою у проведенні українізаційного курсу. На них значною мірою спирався й М.О. Скрипник, який у 1927-1933 рр. очолював Наркомат освіти УСРР.

У 20-ті — на початку 30-х років доволі плідними були культурні та наукові зв'язки УСРР та західноукраїнських земель. Серед наукових контактів помітно вирізнялися зв'язки історичної секції ВУАН на чолі із академіком М.С.Грушевським та Науковим Товариством ім. Шевченка у Львові, очолюваним К.Й.Студинським. Зрозуміло, що і тоді

на культурних і наукових зв'язках обох частин України позначався характер пануючого в УСРР режиму, який прагнув заідеологізувати ці контакти, а західноукраїнських культосвітніх діячів та науковців підпорядкувати власним політичним цілям.

Наприкінці 20-х — на початку 30-х років у зв'язку із загостренням ситуації в СРСР, висуванням на перший план потреб сталінської "надіндустріалізації", примусовою колективізацією тощо українізаційний курс відсувається на другий план, а потім брутально припиняється. З 1929 р., коли розпочалися арешти у справі СВУ, розгортаються широкомасштабні репресії проти української інтелігенції. Особливо показовою в цьому відношенні була справа так званої "Української військової організації" 1933 р., до якої було притягнуто чимало представників західноукраїнської інтелігенції, які працювали в УСРР. Арешти за належність до УВО тривали і в подальші роки. Надзвичайно тяжкі наслідки для всієї української інтелігенції, а також для вихідців зі Східної Галичини, зокрема, мали репресії 1937-1938 рр.

Коріння антиукраїнської кадрової політики і терору проти галицької української інтелігенції, що особливо далися взнаки у повоєнний час, сягають часів "великого перелому" кінця 20-х — початку 30-х років. Перманентні репресії (фізичні та ідеологічні), моральне цькування галицької інтелігенції були одним із засобів "советизации західноукраїнського суспільства, інтегрування населення цих земель у сталінську тоталітарну систему.